

Vajda Lajos emlékkiállítása¹ fontos és értékes közösségi ténye a magyar szellemi életnek. Valami elkezdődött. Kállai Ernő, Fekete Béla és Vajda Júlia egy olyan lezárult életnek állítottak mementót eben a kiállításban, melynek szellemi hatása *nemcsak Magyarországon csupán! Majd csak a következő évtizedekben fog kibontakozhatni!*

Vajda Lajos életművének értéke és megértése nem lehetséges a festőművészet mai és örök problémáinak *szembesítése* nélkül, ami azt jelenti elsősorban, hogy magának a művészetnek belső, szellemi létjogosultsága vált problematikusává. *Vajda Lajos életformájában és életművében – a kérdésessé vált művészet, a kor és az örökkévalóság realitásainak roppant szembesítésén keresztül, minden pesszimizmusa dacára – a megújult művészet igazolásává vált.*

Vajda Lajos élete és működése éppen ezért fordulópontot jelent a festészet történetében. Szorosabban formulázva: a modern festészet minden problémája, letisztulásra törekvése találkozt adott egymásnak kereső és építő életfázisainak belső metszövonaláiban. Ez másképp nem volt lehetséges, mint hogy a mai élet problémáival való küzdelmében a szétkallódott elágazásait az alakítás hagyományainak, saját erőfeszítéseiben és alkotó lehetőségeiben megújította. Ha sikerülne elemezni: mennyiben sikerült a szétszórt hagyományelemek összefogása, megújítása és egységesítése, úgy ebben művének a további utat megvilágító értékelését: méltánylását és bírálatát kapnák meg.

Írói szolgálat – festői szolgálat

Festői szolgálat, a közösség szolgálata – csak személyes lehet. Csak a mester és tanítvány viszony sűrű szövődékében lehetséges és reális. Minden nagy festői korszak egyéltelmű tanúsága szerint. Mondhatjuk, hogy Vajda Lajos a személytelen individualizmus ellen tiltakozott a zsenikultusz elutasításában?

Egy kis józanságot:

tízezer vagy kétszáz ezer festőművész él generációnként a huszadik században?

Tízezer vgy kétszáz ezer zseni, aki az esetek többségében „*korszakot alkot*”!

Érdeemes volna felbecsülni – addig is amíg statisztikai kérdőívek rendszeresítésével az egész világon fel lehet majd dolgozni „az anyagot” – hogy hány ember tartja magát legalább is korszakot alkotóan zseniálisnak és hogy ezeknek az egyéniségeknek a száma és magatartása miképpen aránylik azoknak az embereknek és más kimagasló egyéniségeknek a számához és magatartásához, akik éppen őket vagy másokat tartanak korszakotalkotóan zseniálisnak, kimagasló egyéniségnek? Az indokolások összehasonlító vizsgálata is derűs eredményeket jelentene!

Új időelmélet!

Az idő új hipertrófiás lehetőségeit számbavevő lehetőségeit kell számba vennie az elméletnek, hogy megmagyarázassuk magunknak, miképpen lehetséges 20-30 évbe beleszorítani 200 000 korszakot-alkotást! Segédhipotézisként igénybe kell majd venni ehhez a művelethez a modern matematika teóriáit a görbe terekről és a kiterjedő világegyetemekről. Hogy mindez elegendő lesz-e az idő-valóság eme rákosodásának leírására és esetleges gyógyítására az még kétséges.

Le kell számolni nemcsak a képzőművészeti, hanem általában a művészeti és esztétikai idillizmussal, öncsaló russzóista illuzionizmussal. A szépségek, az esztétikai és művészi értékek önmagukban nem harmonikusak! Ellenkezőleg: lényegükben és sorsszerűen idegenek és ellenségesek *egymással szemben!* – ha egy kultúrközösség egy formateremtő hit árnyékában nem szüli újjá és harmonikussá őket s egyszersmind nincs ereje a föld alá szorítani és önmegtagadó szolgálatra dresszírozni azokat az erőket, amelyek *minden esztétikai érték megtagadását jelentik lényüknél és létezésüknél fogva!*

Vajda Lajos küldetését erről az oldalról is meg kell formulálnunk: szörnyképeiben és utolsó fejlődésfázisát jelentő fekete képein keresztül, de ezeken túl és időben ezek előtti motívumok és motívum-szembeállításokon keresztül! (A szörnyek, szomorúságok és szelidségek és szörnyűségek közös földöntúlisága és komplementer ellentétessége!)

A szépség rokon megjelenési formája a valóságnak az értelemmel és az erkölccsel. És így nem ment az értelem és az erkölcs által is megnyilatkozó *valóság* semmilyen érdességétől, küzdelmességétől vagy ellentmondásosságától! A szépség rokon és egyenrangú kibontakozási módja az életnek az erkölcs és értelem mellett. Ezt a rokonságot és egyenrangúságot nem csak a közvetlen életszemlélet igazolja, hanem minden művészeti és esztétikai disciplina axiomatikus vizsgálata.

1 Részlet az *Esztétikai jegyzetekből*.